

ХОЛІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

*Заглада В.М. здобувач кафедри філософії,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

Однією із характеристик сучасної науки є факт відведення певного місця тому, що відноситься до ціннісної проблематики. Впродовж довгого часу наука відстоювала ідеали безпристрастності, свободи від цінностей як гаранта здобуття достовірних знань. Сьогодні ситуація істотно ускладнилася: зовсім не йдеться про відмову від цих ідеалів, проте ціннісний вимір починає сприйматися як істотна характеристика і реальності, що вивчається наукою, й самого наукового пізнання. Ціннісні аспекти сучасної науки привертають увагу все ширшого кола дослідників.

Основним питанням аксіології науки є проблема співвідношення наукового пізнання і ціннісного мислення. Філософська рефлексія має два підходи щодо розуміння співвідношення науки і цінностей.

Перший ґрунтується на тому, що наука і цінності повинні розділятися. Ця точка зору є позицією ціннісно нейтральної науки. Суть її в тому, що наукова діяльність не має ніякого відношення до цінностей, а тому ціннісні судження про науку стосуються не її самої, а різноманітних зовнішніх факторів. Теза про ціннісну нейтральність науки поширюється від принципу Д. Юма, згідно якому твердження про те, що існує, і про те, що має бути, – логічно різнопланові. Якби ця теза могла себе сповна реалізувати, то ми б отримали повну автономію науки і позбавили науковців обговорень питань цілей, змісту їх дій.

Другий твердить про те, що цінності так чи інакше проникають у процес наукового пізнання. І тут можна привести ряд аргументів.

1) Становлення науки Нового часу було тісно пов'язано із моральними принципами.

2) Саме наукове пізнання містить ціннісні установки, адже когнітивні регулятиви також можна вважати параметрами ціннісного мислення. Так, наукова раціональність регулюється такими нормами як експериментальна перевірка, простота, прикладна значимість і ін.

3) Вчений, дослідник є людиною, частиною суспільства, а не абстрактним суб'єктом чистого пізнання. Йому притаманні загальнолюдські обов'язки громадянського й морального характеру.

4) Неможливо ізолювати інструментальне мислення від цілей та цінностей. У ході наукового пізнання відбувається взаємопроникнення різних рівнів суджень, у т.ч. і ціннісного.

Процес аксіологізації очевидно ще більше поширюється в сучасній науці, яка зазнає постійних кардинальних змін. Проявляються ці зміни в новітніх технологіях, нових формах життя, способах світобачення і світорозуміння, глобальних небезпеках.

Наука відіграє одну із визначних ролей у суспільстві знань [1]. Сьогодні завдяки сучасним технологіям, зокрема, глобальній інформаційній мережі Internet ми маємо можливість надзвичайно швидко отримувати нову необхідну для нас інформацію. Крім того, варто відмітити величезний інформаційний потік знань, у масиві якого розібратися не під силу жодній освіченій людині. Диференціація знань набула колосальних розмірів, і кожен із сучасних науковців є фахівцем у достатньо вузькій галузі наукового знання. Це призвело до того, що науковці різних галузей, а то і однієї не розуміють один одного.

Виходом із цієї ситуації має стати намагання до інтеграції, об'єднання, проведення трансдисциплінарних досліджень. Тому не дивно, що останнім часом однією із характеристик науки є "*холістична тенденція*, в рамках якої посилюється інтеграція наукових досліджень на полях полідисциплінарного дослідження і культивується особлива цінність – здібність нелінійно і цілісно мислити" [2, 83].

Ідея цілісності не є новою. Вона відома в історії філософської думки і є близькою Платону, Аристотелю, Г. Лейбніцу, Г. Гегелю, В. Вернадському та ін.

Людство розпочинало свій шлях пізнання світу ніби керуючись концепцією цілісності. Перші кроки розвитку знань якраз характеризувались злитістю суб'єкта і об'єкта. На початковому етапі накопичення знань людина і світ, суб'єкт і об'єкт були єдиним неподільним комплексом, де не виникало необхідності в демаркації наукових галузей. Його називають сьогодні *додисциплінарним*. Другий етап характеризувався наростанням дихотомії людини і світу, жорстким розмежуванням суб'єкта і об'єкта. На цьому етапі координація відносин у суб'єкт-об'єктній системі спочатку здійснювалася в формі моделі розвитку науки, де об'єкт виступав "об'єктивною реальністю, даною нам у наших відчуттях", впливав на суб'єкт і багато в чому визначав його (класична модель), а згодом реалізовується в іншій моделі, в якій суб'єкт „бере верх” над об'єктом (некласична). Наука в цих умовах зазнає поділу на різноманітні, нерідко малоузгоджені між собою дисципліни. Даний етап, що отримав назву *дисциплінарного*, переживався вченими як тимчасовий і "компромісний". Підтвердженням цього було те, що тут завжди існувала ідея "возз'єднання", основні успіхи якої пов'язані були, найперше, зі спробами фізикалізму. Але по ходу того, як його інтегративні можливості вичерпались, започатковується *новий синтез* суб'єкт-об'єктної парадигми, в якій суб'єкт і об'єкт постають такими, що вже впливають один на одного і взаємно потенціюють один одного. На цьому, третьому (*постдисциплінарному*) етапі розвиток знань ніби повертається до власних сакральних джерел, але вже на якісно новій основі. "Відродження світорозуміння на новій основі компліментарності, взаємної доповнювальності раціональної та ірраціональної складових процесу

пізнання світу, постає в якості одного із елементів діалектичної тріади, як *ціле*, де усе пов'язано з усім. Будується цей процес на "збагаченій" науковій парадигмі з відповідною постнекласичною методологією наукового пошуку. Стрижневою ідеєю цього складного процесу стає концепція цілісності як важливий методологічний принцип синтезу знань, який започатковує перспективу формування "єдиної" науки" [1, 85]. На постдисциплінарному етапі розвитку знань відоме протистояння "класичне – некласичне", "фундаментальне – прикладне", "природничонаукове – гуманітарне" втрачає свою непримиренність і рухається у спільному напрямку до постнекласики, сутнісною ідеєю якої є приборкання невтримного розсіювання знань, розщеплення людини і повернення до засад універсальності освіти та розвитку холістичного мислення.

Ще однією особливістю сучасної науки, в чому вбачається її прагнення до цілісності, є новий тип взаємовідносин науки та технології, який отримав назву technoscience – технонаука. Так Ж. Хоттуа відмічав, що технонаука – це таке взаємне переплетення науки і технологій, у якому одне стає невіддільним від іншого, наука в тій же мірі стає технологією, в якій технологія – наукою [3].

Таке поєднання науки і технології неухильно наближує нас до людини, її потреб. Т.ч. відбувається зростання практичної ефективності науки і технологій, яка стала діяти як потужний стимул, що орієнтує та прискорює їх розвиток.

Зміни в науковому пізнанні відповідно спричиняють зміни в освіті. Для реалізації програми "виховання" такої постнекласичної цілісно мислячої людини в освіті мають пріоритетами виступити принципи розуміння та співробітництва.

В умовах стрімкого інформаційного злету, формування суспільства знань у зв'язку із виникаючими проблемами наука повинна орієнтуватися на побудову цілісності у процесі пізнання, освіти та виховання.

Література:

1. Юдин Б.Г. Наука в обществе знаний // Вопросы философии. – 2010. – № 8. – С. 45–57.
2. Саух П.Ю. Холістична тенденція сучасної науки та її вплив на парадигмальні зсуви постнекласичної освіти // Інформаційний вісник АН ВО України. – 2009. – № 1. – С. 81–93.
3. Hottois G. Techno-sciences and ethics. / Agazzi E. Right, Wrong and Science. Ed. by Craig Dilworth. Poznań Studies in the Philosophy of Science and Humanities, Vol. 81. Amsterdam–NY, 2004.